

Anna Brosch

Oblicza anonimowości nastolatków w sieci – *Child Grooming*

Streszczenie: Rozwój Internetu wpłynął na pojawienie się zupełnie nowych zachowań społecznych oraz różnych sposobów komunikacji nastolatków. Wraz z ich dorastaniem nastąpiła potrzeba przynależności do grup. Duże możliwości a przede wszystkim anonimowość otworzył przed nimi świat wirtualny. Anonimowość w Internecie poza pozytywnymi cechami m.in. przełamywanie anonimowości, nauczenie się bycia komunikatywną osobą ma również wiele negatywnych stron. Może służyć krzywdzeniu nastolatków np. uwodzeniu a na końcu wykorzystaniu seksualnym. Z tą problematyką silnie związana jest też prostytutcja dziecięca (ang. *sexting*), która dzięki anonimowości w Internecie staje się popularna. Zbyt wczesne kontakty z treściami pornograficznymi niszczą poczucie wstydu jednocześnie przedstawiają wypaczony obraz relacji międzyludzkich, często zdominowane przez bodźce seksualne.

Słowa kluczowe: anonimowość w Sieci, uwodzenie dzieci w Internecie, *sexting*

Abstract: The development of the Internet gave way to entirely new social behaviour and communication modes emerging among teenagers. With adolescence progressing, there appears the need of belonging to groups. Virtual world provides great opportunities for that, along with the chance to retain anonymity. Internet anonymity, aside from its good aspects, like contributing to community and communication training, has many negative sides as well. It can be used to hurt teena-

gers, i.e. by means of seducing and sexual abuse. This last problem is connected to child prostitution (sexting) which is getting more and more popular in the Internet – thanks to anonymity. Too early exposure to pornography destroys the sense of shame in children, and shows them a distorted image of human relations, often dominated by sexual stimuli.

Keywords: Internet anonymity, internet child abuse, sexting

Wprowadzenie

Rozwój Internetu zdeterminował pojawienie się nowych zachowań społecznych oraz odmiennych sposobów komunikacji nastolatków. Dorastający ludzie odczuwają silną potrzebę przynależności do grupy rówieśniczej, która dla podkreślenia swojej odrębności tworzy własne, specyficzne normy i obyczaje. Szeroki wachlarz możliwości, a przede wszystkim anonimowość jako podstawowa cecha kontaktów zapośredniczonych znajduje odzwierciedlenie w porozumiewaniu się współczesnych nastolatków, dla których rzeczywistość wirtualna często stanowi alternatywny świat interakcji społecznych.

Anonimowość kontaktów internetowych poza wieloma pozytywnymi aspektami, jak np. możliwość przełamania nieśmiałości, posiada też ciemną stronę – stanowi doskonałą arenę działań dla osób, których intencją jest skrzywdzenie młodego użytkownika. Ponadto stanowi przestrzeń pozwalającą na zachowania wychodzące poza ramy ogólnie przyjętych norm społecznych w świecie realnym.

Anonimowość w sieci

Internet stał się narzędziem komunikacji silnie modyfikującym zachowania społeczne. Osoby istnieją w Internecie w inny sposób niż w społeczeństwie realnym (A. Nowak, K. Krejtz, 2006). Podstawową różnicą jest brak fizycznej obecności w Sieci, a co za tym idzie możliwość anonimowego uczestnictwa w interakcji.

Anonimowość w Internecie może być rozumiana jako nieidentyfikowalność własna (pozwalająca na manipulowanie własną tożsamością) lub nieznanomość (niska dostępność informacji na temat uczestnika interakcji) (P. Mazurek, 2006).

Wielopłaszczyznowość komunikacji anonimowej w Internecie uwarunkowana jest różnorodnością usług internetowych i może dotyczyć przeglądania jego zawartości, wysyłania i odbierania korespondencji oraz zamieszczania i szyfrowania informacji (Z. Sareło, 2000).

Anonimowość w Internecie stanowi swoistą strategię komunikacyjną, przełamującą bariery dystansu społecznego, kształtującą poczucie wartości, niezależności i bezpieczeństwa użytkowników, pozwalająca na otwartość poglądów, przekraczanie norm językowych i kulturowych.

W cyberprzestrzeni przekraczanie tych granic nie budzi już większych emocji, a internetowe kontakty zataczają coraz szersze kręgi. Efektem tego zjawiska są przeobrażenia kulturowe, a tym samym zmiana wzorców zachowań w interakcjach międzyludzkich. W nowej sytuacji komunikacyjnej i społecznej nie trzeba więc ujawniać swojej tożsamości. Użytkownicy ukrywają się pod *nickiem*, pseudonimem, stanowiącym najczęściej nazwę tymczasową, okazjonalną autocharakterystykę. Pseudonim jest charakterystycznym elementem gry językowej, której celem jest ludyczność, przyjemność płynąca z grania, a jego znaczenie pragmatyczne związane z kontekstem, w jakim został użyty (S. Blum-Kulka, 2001).

Bezmiennosc internetowych kontaktów skutkuje brakiem konieczności dbania o autoprezentację i opinię innych ludzi, przez co sprawia, że użytkownicy, świadomie lub nie, ale na pewno bez obaw, łamią normy kulturowe. W przestrzeni wirtualnej można bez konsekwencji mówić i robić rzeczy niedopuszczalne w realnym kontekście społecznym. Zjawisko to, zwane internetowym efektem odhamowania (A.N. Joinson, 2003), polega na braku odczuwania ograniczeń (hamulców) charakterystycznych dla kontaktów bezpośrednich.

Swoista autonomia cyberprzestrzeni wobec rzeczywistego świata jest jednym z fundamentalnych doświadczeń internatów (P. Mazurek), a postępujący proces westernizacji czyli bezkrytycznego przejmowania przez młodzież wartości i stylu życia prezentowanego w kulturze masowej, opartej na wzorcach zachodnich, znajduje odzwierciedlenie w interakcjach nastolatków.

Anonimowość w Internecie ma różne oblicza. Niewątpliwie pozwala ona na zachowania, które nie są akceptowane w realnym świecie. Wirtualny świat stał się doskonałym miejscem dla osób szukających swoistej rozrywki lub spełnienia swych nieakceptowanych społecznie pragnień. Młodzi ludzie natomiast „są niejako awangardą wprowadzającą nowe technologie w naszych domach. A jednocześnie to właśnie osoby młode są najbardziej narażone na niebezpieczeństwa czające się w Internecie” (P. Żak, 2006).

Jednym z miejsc w przestrzeni wirtualnej, gdzie można kontaktować się z wieloma osobami naraz jest internetowy *czat*. Jeśli jedna znajomość nie odpowiada użytkownikowi, może próbować nawiązać następną, zmieniać dowolnie roz-

mówcę, co nie zawsze jest możliwe w świecie realnym. Czaty udostępniane są przez niezliczone portale i strony internetowe, a korzystanie z nich nie wymaga specyficznego oprogramowania – wystarczy zalogować się pod dowolnie wybranym pseudonimem (*nick*), by na forum ogólnym lub prywatnie nawiązać rozmowę z innym użytkownikiem. Kontakty interpersonalne użytkowników czatu określa specyficzny sposób komunikacji, przełamujący tradycyjne wzory kulturowe, konwenanse, mocno zakorzenione w świadomości społecznej.

Dzięki Internetowi zachodzi radykalna zmiana przestrzeni społecznej i kontekstu społecznego, w którym znajduje się jednostka (A. Nowak, K. Krejtz, 2006). Jest to szczególnie widoczne w przypadku młodych internautów, dla których Internet staje się podstawowym środowiskiem zaspokajania potrzeb społecznych, a jego społeczność grupą odniesienia. Poza wieloma pozytywnymi zastosowaniami Sieci – stymulującymi rozwój młodego człowieka, przestrzeń wirtualna w coraz większym stopniu staje się współczesną areną agresji rówieśniczej i cyberprzemocy.

Nastolatki jako kategoria społeczna

Wiek nastoletni jest okresem szczególnie, w którym następuje wielopłaszczyznowy proces przeobrażania się dziecka w osobę dorosłą (M. Żebrowska, 1986). Obok najszybszych i najwidoczniejszych zmian w sferze fizycznej następują zmiany w psychice oraz zachowaniach młodego człowieka. Często tempo tych zmian jest nierównomierne i prowadzi do problemów związanych z akceptacją siebie, skutkując większą koncentracją nastolatków na fizycznych aspektach własnej seksualności.

Należy podkreślić, że przebieg tego okresu w ogromnym stopniu determinuje kierunek dalszego rozwoju oraz przyszły sposób funkcjonowania jednostki w społeczeństwie i kulturze. Wiąże się bowiem z kształtowaniem tożsamości osobowej i społecznej oraz wyznacza obszary własnej aktywności w związku z uznanymi wartościami (A. Oleszkowicz red., 1993).

Charakterystyczna dla tego okresu ograniczona zdolność do odczuwania empatii w relacjach z drugą osobą, relatywizm moralny oraz skłonność do testowania granic zasad moralnych sprzyjają podejmowaniu ryzykownych i bezmyślnych zachowań. Nie bez znaczenia jest także skłonność nastolatków do ulegania wpływom grupy rówieśniczej często promującej zachowania antyspołeczne, niemoralne i nieetyczne.

Stąd Internet, wraz z jego specyficznymi cechami i brakiem kontroli ze strony dorosłych, stał się atrakcyjną przestrzenią interakcji młodych ludzi, pozwalającą

na wyrażenie siebie, zaistnienie, a także prezentowanie myśli i zachowań będących w opozycji do powszechnie przyjętych norm w świecie realnym.

Grooming w świetle prawa

Zjawisko określane w anglojęzycznej literaturze przedmiotu terminem *grooming*, jest szczególną relacją tworzoną w Internecie między osobą dorosłą a dzieckiem w celu jego uwiedzenia i wykorzystania seksualnego (I.R. Berson, 2003). Poprzez stopniowe zdobywanie zaufania dziecka poprzez kontakt wirtualny sprawca może dążyć do spotkania się z nim świecie rzeczywistym i seksualnego skrzywdzenia lub wykorzystania go do produkowania pornografii dziecięcej. Pomimo że *grooming* nie zawsze kończy się kontaktem z ofiarą w świecie rzeczywistym, staje się źródłem doświadczeń przerastających zdolności adaptacyjne dzieci, dostarczając im wzorców patologicznych zachowań.

W polskim prawie karnym wolność seksualna dziecka podlega szczególnej ochronie. Przepisem najszerzej dotyczącym molestowania seksualnego dzieci jest art. 200 Kodeksu karnego, w myśl którego osoba dopuszczająca się jakiegokolwiek aktywności seksualnej z małoletnim poniżej piętnastego roku życia podlega karze pozbawienia wolności od dwóch do dwunastu lat¹. Należy podkreślić, że przestępstwo ma miejsce nawet wtedy, gdy małoletni wyraził zgodę na obcowanie.

Z dniem 8 czerwca 2010 roku weszła w życie nowelizacja Kodeksu Karnego², która dodała dwa artykuły – 200a i 200b, zgodnie z którymi przestępstwem jest także uwodzenie małoletnich w Internecie, inicjowanie tą drogą spotkań w celach seksualnych oraz publiczne propagowanie lub pochwalanie zachowania o charakterze pedofilskim.

W kontekście problematyki *groomingu* niezwykle istotnym problemem jest prostytutka dziecięca (*ang. sexting*), która to z uwagi na anonimowość i łatwość nawiązywania kontaktów w Sieci staje się coraz bardziej popularna. *Sexting* jest określaną jako rozpowszechnianie nagich lub półnagich zdjęć i filmów za pośrednictwem Internetu (S. Livingstone, A. Görzig, 2012; A. Lenhart, 2009), często w celu uzyskania korzyści materialnych.

¹ Ustawa Kodeks karny z 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553).

² Art. 1 pkt 25 Ustawy z 5 listopada 2009 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2009, nr 206, poz. 1589).

W polskim kodeksie karnym wiek przyzwolenia na czynności seksualne, czyli ustalony prawnie minimalny wiek, od którego osoba jest uznana za zdolną do wyrażenia ważnej prawnie zgody na czynności seksualne z inną osobą wynosi piętnaście lat. A zatem za przestępstwo *expressis verbis* uznano doprowadzenie małoletniego, czyli osoby poniżej piętnastego roku życia, do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności.

Ponieważ regulacja ta funkcjonuje w polskim systemie już dość długo, naturalnym wydaje się, iż młodzież pomiędzy piętnastym a osiemnastym rokiem życia jest świadoma bezkarności w tym zakresie. W związku z tym prostytuowanie się może być równocześnie traktowane jako możliwość zarobienia pieniędzy, czy też odreagowania rodzinnych lub szkolnych problemów.

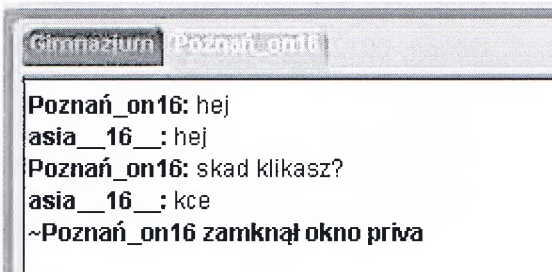
Kontakty internetowe nastolatków – badania własne

Głównym przedmiotem i celem podjętych badań było zwrócenie uwagi na zmiany wzorca zachowań kontaktach interpersonalnych wśród nastoletnich użytkowników Internetu.

Materiał badawczy stanowią wyniki obserwacji ukrytej prowadzonej w okresie od września do listopada 2012 roku na czacie portalu interia.pl w pokoju „Podstawówka” oraz „Gimnazjum”.

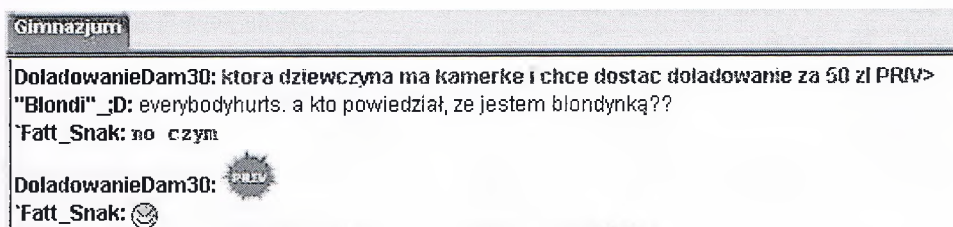
Analizując treść rozmów można zauważyć, że znaczna odległość między użytkownikami może być podstawą do natychmiastowego przerwania kontaktu (rysunek 1). Interesujące, że zarówno inicjacja, jak i zakończenie rozmowy odbywa się bez konwenansów istotnych w przypadku rozmowy w świecie rzeczywistym. Istnieje zatem niebezpieczeństwo przeniesienia zachowań do świata realnego, co w efekcie może spowodować uprzedmiotowienie kontaktów międzyludzkich, bowiem w każdej chwili można zakończyć rozmowę bez żadnych konsekwencji

Rysunek 1. Przykład rozmowy na czacie

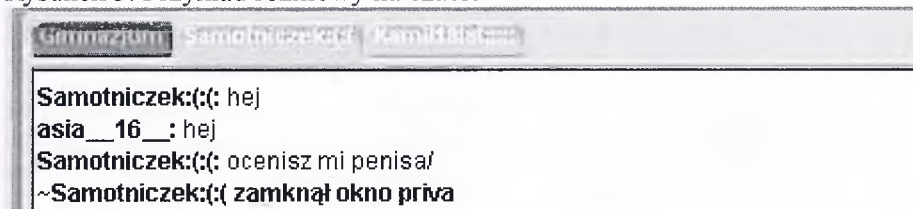
Ogromnym zagrożeniem dla nieletnich stała się pedofilia i pornografia szerząca się w Internecie. Również na młodzieżowym czacie można spotkać liczne propozycje, głównie dotyczące neglizowania się przed kamerą internetową w zamian za gratyfikację finansową, np. w postaci doładowania telefonu (rysunek 2). Często zdarza się, iż same dziewczęta inicjują taką formę kontaktu pisząc w ogólnym oknie wiadomość – „pokazik na priva”.

Rysunek 2. Treść rozmów na czacie

Rozmowy na czacie mogą przyjmować również formę prowokacji lub zaczepki, zazwyczaj z podtekstem seksualnym (rysunek 3). Zachowania takie świadczą o ogromnej swobodzie i bezkarności internetowych relacji. Jednak konsekwencje takiego postępowania nie są trudne do przewidzenia, biorąc pod uwagę fakt, że prowadząc rozmowę nie wiadomo z jaką osobą ma się do czynienia.

Rysunek 3. Przykład rozmowy na czacie

Na tego typu portalach zbierają się także pedofile, którzy wypatrują tam swoich nieletnich ofiar. Ewidentnym przykładem jest fragment rozmowy (rysunek 4), podczas której użytkownik *Filip_dla**** nie tylko ujawnił swój wiek, ale też składała płatną propozycję spotkania. Na uwagę zasługuje fakt, że jest to pokój przeznaczony dla gimnazjalistów, ponadto nick *asia__16__*, użyty w celach obserwacji, wyraźnie sugeruje wiek rozmówczyń.

Młodzi ludzie często również udostępniają obcym dane personalne i spotykają się z nimi w rzeczywistym świecie. Widać zatem, że młodzież nie zdaje sobie sprawy z tego, jakie konsekwencje mogą wyniknąć z takich przypadkowych znajomości.

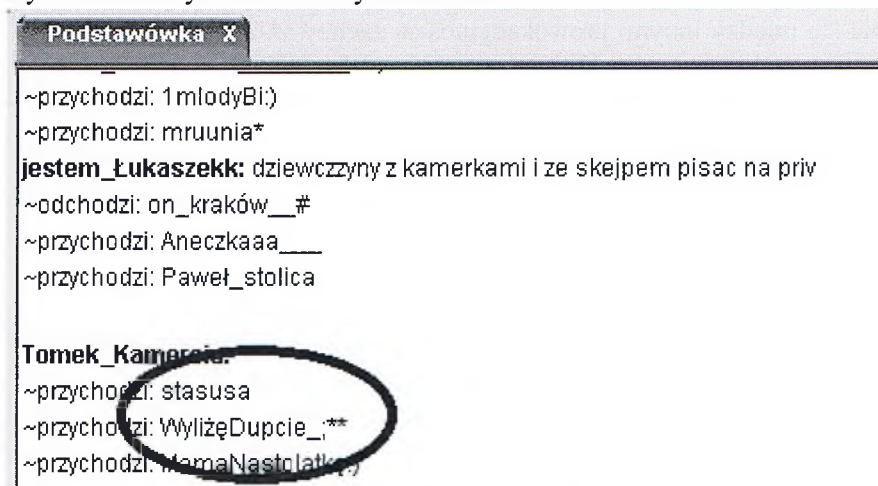
Rysunek 4. Przykład rozmowy na czacie

Kultura popularna przejmuje rolę edukacji seksualnej, która w dalece niewystarczający sposób prowadzona jest w szkole i niezmiernie rzadko obecna jest w domu rodzinnym. Dostępność treści o tematyce seksualnej rozbudza zainteresowania coraz to młodszych dzieci prowadząc do nadmiernej erotyzacji myślenia, stąd rozmowy o seksie stają się coraz popularniejsze również wśród uczniów szkoły podstawowej. Seksualizacja jest obecna we wszystkich mediach i wpływa na dzieci, którym niekiedy narzuca się pewne treści, które powinny być im jeszcze nieznanne (S. Grzelak, 2007).

Niepokój przy tym budzi fakt, że oprócz rosnącego zainteresowania sprawami seksualnym wśród młodych użytkowników Internetu następuje coraz większa wulgaryzacja w obrębie tej sfery życia. W ten sposób u dzieci kształtuje się wypaczony i negatywny obraz świata i relacji międzyludzkich. Rozmija się więc on z wizją rzeczywistości, która nie jest w stanie zaspokoić ich podstawowych biopsychicznych potrzeb, potrzeb bezpieczeństwa i miłości.

Rysunek 5. Przykład rozmowy na czacie

Czaty są zatem popularną i łatwo dostępną usługą internetową. W godzinach szczytu przebywa tam bowiem nawet kilkaset tysięcy osób, najczęściej niepełnoletnich. Jest to niepokojące, gdyż jak pokazała analiza wyników obserwacji, ten rodzaj komunikacji nie pozwala na budowanie prawidłowych wzorców zachowań w społeczeństwie. Ponadto czat kusząc swoją anonimowością skłania do zachowań nieakceptowanych, a wręcz niedopuszczalnych w rzeczywistych relacjach. Należą do nich między innymi propozycje seksualne składane przez anonimowych sponsorów. Zatrważa przy tym niezwykła beztroska nastolatków w nawiązywaniu internetowych kontaktów. Obserwując rozmowy na czacie można odnieść wrażenie, że młodzi ludzie znaleźli sposób na uzyskanie dodatkowych środków finansowych poprzez odpłatne negliżowanie się przed kamerą internetową lub znalezienie tzw. *sponsora*. Dziwi przy tym fakt, iż rodzice najwidoczniej nie dostrzegają problemu i nie zastanawiają się skąd ich dziecko pozyskało pieniądze na zakup nowej odzieży lub doładowanie telefonu. Ponadto taka forma komunikacji nie pozwala na budowanie prawidłowych relacji międzyludzkich wśród młodego pokolenia oraz przedstawia zafałszowany obraz świata pozbawionego wartości, a preferującego konsumpcyjny i hedonistyczny styl życia. Sponsoring wśród młodzieży rzadko ma dla nich pejoratywne zabarwienie, a wręcz świadczy o zaradności i znalezieniu sposobu na życie. Tym bardziej, że „podtekst seksualny węższy się w każdej emocji wychodzącej poza szczupły inwentarz uczuć mieszczących się w ramach niby-spotkania, w każdej ofercie przyjaźni, w każdym objawie głębszego zainteresowania drugą osobą” (Z. Barman, 2000).

Jacek Kurzępa opisujące zjawisko nazywa wprost „ciągami na penisa”, które przejawia się między innymi prowokacyjnością zachowań u współczesnych nastolatków, szukaniem przez nie okazji do kontaktu seksualnego, ocenianiem koleżanek według liczby zachowań seksualnych, rankingiem puszczalskich (J. Kurzępa, 2007).

Konkluzje

Zmiany zachodzące we współczesnym świecie obejmują również sferę seksualności młodego człowieka. Pewne zachowania o charakterze seksualnym przestają być postrzegane jako sprzeczne z ogólnie przyjętymi normami społecznymi. Obecność pornografii w codziennym życiu i wykorzystywanie możliwości Internetu do zaspokajania potrzeb erotycznych rodzi pytanie, czy swoboda obyczajowa jest postrzegana przez młodych ludzi jako wyzwolenie ze sztywnych konwenansów obowiązujących zasad, czy też raczej jako odstępstwo od przyjętych społecznie norm?

Niewątpliwie zbyt wczesne kontakty z treściami pornograficznymi niszczą naturalne poczucie wstydu i kształtują wypaczony i negatywny obraz świata, relacji międzyludzkich, ukazujących człowieka jako istotę zdominowaną przez bodźce seksualne.

Sprawne mechanizmy operacyjne, bazujące na odpowiednich regulacjach prawnych, są niewątpliwie bardzo ważnym elementem profilaktyki krzywdzenia dzieci w Internecie. Istotniejsza jest jednak profilaktyka pierwszorzędowa, polegająca przede wszystkim na edukacji.

Bibliografia

- Bauman Z., *Ponowoczesna szkoła życia*, [w:] Z. Kwieciński (red.), *Alternatywy myślenia o/dla edukacji*, Warszawa 2000.
- Berson I.R., *Cyberofiary: Psychospołeczne konsekwencje wykorzystywania młodzieży za pośrednictwem Internetu*, „Dziecko Krzywdzone” 2003, nr 2.
- Błum-Kulka S., *Pragmatyka dyskursu*, [w:] T.A. van Dijk (red.), *Dyskurs jako struktura i proces*, Warszawa 2001.
- Grzelak S., *Seksualizacja*, „Świat Problemów” 2007, nr 6.
- Joinson A. N., *Understanding the Psychology of Internet behavior*, New York 2003.

- Kurzępa J., *Zagrożona niewinność. Zakłócenia rozwoju seksualności współczesnej młodzieży*, Kraków 2007.
- Livingstone S., Görzig A., *Sexting: the exchange of sexual messages online among european youth*, [w:] S. Livingstone, L. Haddon, A. Görzig (red.), *Children, Risk and Safety on the Internet: Research and Policy Challenges in Comparative Perspective*, Bristol 2012, s. 151–164.
- Lenhart A., *Teens and Sexting: How and why minor teens are sending sexually suggestive nude or nearly nude images via text messaging*. Pew Research Centre Report 2009, <http://pewresearch.org/assets/pdf/teens-and-sexting.pdf>, [25.11.2012].
- Mazurek P., *Anatomia internetowej anonimowości*, [w:] D. Batorski, M. Marody, A. Nowak (red.), *Spoleczna przestrzeń Internetu*, Warszawa 2006.
- Nowak A., Krejtz K., *Internet z perspektywy nauk społecznych*, [w:] D. Batorski, M. Marody, A. Nowak (red.), *Spoleczna przestrzeń Internetu*, Warszawa 2006.
- Oleszkowicz A. (red.), *Adolescencja. Wybrane aspekty rozwojowe i wychowawcze, ujęcia teoretyczne i empiryczne weryfikacje*, Wrocław 1993.
- Sareło Z., *Media w służbie osoby. Etyka społecznego komunikowania*, Toruń 2000.
- Ustawa Kodeks karny z 6 czerwca 1997 roku (Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553).
- Ustawa z dnia 5 listopada 2009 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2009, nr 206, poz. 1589).
- Żak P., *Gdzie się podziało moje dzieciństwo*, Gdańsk 2006.
- Żebrowska M., *Okres dorastania*, [w:] M. Żebrowska (red.), *Psychologia rozwojowa i wychowawcza*, Warszawa 1986.

Dr Anna Brosch

anna.brosch@us.edu.pl

Katedra Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Pedagogiki Mediów

Uniwersytet Śląski

Katowice